

Hij was 15 jaar oud en nu is hij dood. Vorige maand vloog Braveheart, een geliefde Friese lepelaar, onderweg naar het zuiden tegen een hoogspanningsleiding in Portugal. Massa's andere anonieme vogels overkomt hetzelfde. Maar Braveheart droeg een zender. Hij werd gekend.

JANTIEN DE BOER

Rouwen om de dood van Braveheart

'Heel heftig", zegt lepelaaronderzoeker Petra de Goeij van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) over de dood van de grote lepelaarman die ieder voorjaar terugvloog naar Schiermonnikoog. „Ik moest erom huilen. De andere lepelaars zijn ook belangrijk, maar we kenden Braveheart al zo lang."

De kalme vogel nestelde steevast met een paar anderen op een richeltje op de kwelder. Het leek misschien alsof de nesten ieder moment konden overstromen, maar de lepelaars wisten wel beter. Ze zaten er veilig en droog. De Goeij: „We noemden het clubje de Braveheartgroep. Ik kan me bijna niet voorstellen dat hij er straks niet meer bij is."

Braveheart kreeg op 13 juni 2010 ringen. Hij was toen nog een naamloos kuiken met machteloze kleine vleugeltjes en belachelijk lange benen, net als de andere jonkies in de kolonie, maar sindsdien kon je hem aan de kleurringen om zijn poten herkennen. Als je van links naar rechts de combinatie 'rood-geel-aluminium rood-gele vlag-lime' zag, stond Braveheart voor je.

Op 17 mei 2023 werd zijn identiteit uitgebreid met een naam en een zender. Toen hij werd gevangen, zat hij rustig te broeden. Als lepelaars na het zenderen worden losgelaten, vliegen ze meestal een tijdje zenuwachtig over de onderzoekers heen. Petra de Goeij: „Maar Braveheart ging gelijk, boem, weer op zijn nest zitten. We dachten: wauw, wat een stoere man."

Hij was destijds 13 jaar oud en vanaf die dag begon het zenderkastje op zijn rug zijn vlieginformatie door te geven. De Goeij zag hem in dat eerste jaar naar het noorden van Denemarken reizen. „Ik dacht: wat moet dat beest daar?" Maar in 2012 ging hij er ook al kijken en in 2016 weer. Vogelaars herkenden zijn ringen en gaven de gegevens door.

VERMOEIDE KOPPEN

Zijn leven lang werd Braveheart door mensen gezien en gevolgd. Ook in Spanje waar Miguel Lorenzo hem in 2011 voor het eerst zag in het getijdegebied Umia-O Grove in Galicië. Jaar op jaar wachtte de Spaanse vogelaar op de komst van de grote herkenbare witte lepelaarman.

Een paar weken geleden zag Braveheart er moe uit, appte Lorenzo bezorgd aan De Goeij, en dat kan kloppen, zegt ze. De reis naar de overwinteringsgebieden vreet energie. Soms landen vogels onderweg bekaf op verzamelplekken. „Dan zie je hun koppen steeds lager en lager zakken, tot hun snavel het water raakt en ze opschrikken."

Maar een maand geleden, rond tienen 's ochtends, gaat Braveheart toch weer op reis langs de Spaanse en Portugese kust naar een moerasgebied bij het Portugese stadje Vagos. En dan blijft het stil. Veel te stil.

Het zit Lorenzo niet lekker en ook Arne van Eerden, die voor de RUG de reizen van de gezenderde vogels volgt, is alert. De zenders op de vogelruggen zijn uitgerust met bewegingsmeters en het kastje van Braveheart ligt stil. Is hij tegen een hoogspanningsleiding gebotst?

Ieder jaar gaan er tijdens de vogeltrek veel lepelaars dood, zegt directeur Wouter Vansteelant van BirdEyes, het Leeuwarder wetenschapscentrum van de RUG, dat trekvogels probeert te doorgronden.

Het clubje op de kwelder, vastgelegd met een veldcamera. Rechts staat Braveheart bij zijn nest. FOTO'S: RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

UITPUTTING EN PREDATIE

Zenderonderzoek toont aan dat jonge, onervaren vogels vaak sterven door uitputting en predatie, terwijl ongelukken met hoogspanningsleidingen een belangrijke doodsoorzaak zijn van oudere, door de wol geverfde dieren.

Lorenzo wil zekerheid en besluit om 460 kilometer naar Portugal te rijden om Braveheart te zoeken. Als hij bij het moerasgebied bij Vagos (tussen Porto en Coimbra) arriveert ziet hij boven het drassige land hoogspanningsmasten uittorenen. Kort daarna houdt hij het dode lijf van Braveheart in zijn handen.

„Een wonder", zegt De Goeij want de lepelaar lag er al drie dagen. Zijn buik is aangevreten en hij mist een paar tenen, maar het is hem echt. Als Lorenzo haar een foto van het kadaver stuurt, ziet ze opnieuw hoe groot Braveheart is. „Ik dacht: wauw, wat een mooie mannensnavel."

Volgens Lorenzo was Braveheart een weloverwogen, bedachtzame vogel die vasthield aan zijn gewoontes en De Goeij is het ermee eens. „We konden allemaal op zijn routine rekenen."

Ze ziet bijna voor zich hoe Braveheart, haar lievelingslepelaar, tegen de hoogspanningsleidingen aanvloog. Met tegenwind vliegen de forse vogels 50 tot 60 kilometer per uur, maar met de wind in de rug halen ze zo een snelheid van 100 kilometer. En als er dan, 's nachts, maar ook overdag, ineens elektriciteitskabels opdoemen proberen ze te remmen en op te trekken.

Geef vogels een naam en ze worden persoonlijkheden. Delphine werd genoemd naar de dolfijn die dit voorjaar rondzwom bij de veerhaven in Lauwersoog. Rechts Marycha Franken..

> Ik moest erom huilen, we kenden Braveheart al zo lang

Delphine, geboren op de Oosterkwelder op Schiermonnikoog botste tegen hoogspanningsdraden. Op 11 juni werd ze geringd en gezenderd. Haar moeder was 16, haar vader 15. Het kastje op haar rug registreerde haar leven en dood.

ONGEZIENE ELLENDE

Ze klappen hun vleugels naar achteren en hun poten naar beneden en botsen dan tegen de bovenste twee 'bliksemdraden' boven de hoogspanningsleidingen waardoor ze hun poten of hun borstkas breken.

Het is een gruwelijke dood, ook omdat ze soms nog even met gebroken benen doorvliegen. Wij mensen merken amper iets van alle ellende.

Vrijwel alle draadslachtoffers, in Nederland zijn het waarschijnlijk jaarlijks een miljoen, storten anoniem neer. Maar Braveheart niet. Hij werd teruggevonden dankzij zijn zender, net als de jonge Schiermonnikoogse lepelaarvrouw Delphine die dit najaar eveneens in Portugal tegen hoogspanningsdraden botste.

En ook in Friesland eindigde een geboekstaafd leven. De jonge lepelaarman Macho, kind van Ameland, vloog zich afgelopen juli te pletter tegen een hoogspanningsdraad boven het natuurgebied Houtwiel bij Broeksterwâld. De Goeij en haar collega Marycha Franken spoorden hem met moeite weer op.

PERSOONLIJKHEDEN

Macho lag niet onder de elektriciteitslijnen maar verderop, in de modder langs het water. Waarschijnlijk was hij versleept door een aaseter, denkt ze. Er was weinig meer van hem over.

Nee, draadslachtoffers vind je amper terug. Of zoals boswachter Arno Paulus van het Staatsbosbeheergebied waar Macho sneuvelde zegt: „We hawwe it hjir oer in moeras fan 100 bunder." Ga daar maar eens in zoeken. Maar hij weet zeker dat er vogels tegenaan vliegen. „Dat kin

NETBEHEERDER TENNET MOET DRADEN BETER ZICHTBAAR MAKEN

net oars.”

Zelf vond hij ooit onder een hoogspanningsleiding in het natuurland van De Leien bij Rottevalle een dode waterral. Die is opgezet, die staat nu op een kast in zijn huis. Maar verder? „Neat.”

De vogels zelf kunnen niet vertellen hoe ze verongelukken, maar de zenders wel. En af en toe komen de verhalen keihard binnen bij de mensen die hun lichamen in handen hadden, die hen een zender omdeden. Geef de trekvogels een naam, volg hun geschiedenis en het worden persoonlijkheden.

Om het allemaal wat afstandelijker te houden, gaf ze de lepelaars lange tijd plantennamen, bekent Petra de Goeij. Maar nu vliegt er toch een Bomans rond, genoemd naar schrijver Godfried Bomans. Weer anderen noemden een jonge lepelaar Joey, naar een vrijwilliger van de lepelaarwerkgroep.

‘NOU, ZET HEM OP’

Het was ontroerend, het was prachtig en het was allemachtig wreed toen Joey eind september bij het Franse Quiberville stierf. De menselijke Joey was er stuk van en anderen ook.

Daarom zegt De Goeij elke nazomer in gedachten tegen de jonkies, als de trek naar de overwinteringsgebieden begint: „Nou, zet hem op, probeer eerst dit jaar maar eens door te komen.”

Want daarna, als de vogels ouder worden en routine krijgen, wordt het hopelijk makkelijker. Zet hem op Whisper, zegt ze daarom ook tegen de jonge Vlielandse lepelaar die dit jaar een zender kreeg. Whisper bleef eerst lang op de Wadden hangen, maar daarna vloog ze toch naar de Hollandse Delta. Wie weet blijft ze er, net als steeds meer lepelaars in het opwarmende klimaat, overwinteren. Maar misschien ook niet.

En Braveheart, die geroutineerde kerel in de kracht van zijn leven? Die had wel 30 kunnen worden, zegt De Goeij, net zoals de oudst geregistreerde Nederlandse lepelaar ooit. Maar hij werd het niet. Hij vloog tegen hoogspanningsdraden. En Petra de Goeij huilde. En Lorenzo misschien ook.

Miguel Lorenzo vindt het dode lijf van Braveheart in Portugal. FOTO: FRANCISCO ARCOS

„Ik dacht; wauw, wat een mooie mannensnavel.”
FOTO: MIGUEL LORENZO

Wat betekent de nieuwe hoogspanningslijn door Groningen en Friesland voor vogels?

De Nederlandse Werkgroep Lepelaar vindt dat netbeheerder TenneT veel te weinig aan vogelbotsingen doet.

Dat is extra zorgelijk, aldus de werkgroep, omdat er de komende jaren nieuwe hoogspanningstracés bijkomen om de stroom van alle nieuwe windparken op zee aan land te brengen en verder te exporteren.

De Milieu Effect Rapportagecommissie die de aanleg van de geplande nieuwe hoogspanningsverbinding door Groningen en Friesland naar Ens in de Noordoostpolder beoordeelt, schat dat het in heel Nederland nu al om 600.000 tot 1 miljoen draadslachtoffers per jaar gaat. Daarbij gaat het niet alleen om lepelaars maar ook om andere vogelsoorten.

Ook oordeelt de commissie dat er nog niet genoeg bekend is over te verwachten vogelslachtoffers bij de nieuwe Gronings-Friese 380 Kv hoogspanningsverbinding. TenneT moet daar extra onderzoek naar doen.

En dat gebeurt ook, zegt TenneT-woordvoerdster Marjan van der lest. De netbeheerder onderzoekt daarnaast hoe de draden beter zichtbaar kunnen worden gemaakt voor vogels.

Aan de bliksemdraden boven bestaande leidingen bij het Friese natuurgebied Houtwiel hangen nu bijvoorbeeld al ‘varkenskrullen’, spiraalvormige markeringen. Maar volgens TenneT zijn die niet onder alle omstandigheden en niet voor alle vogelsoorten effectief.

Daarom zijn er proeven gedaan met zogenaamde Fireflies en Hawk-Eyes. Dat zijn reflecterende en glow-in-the-darkmarkeringen die met drones aan de hoogspanningslijnen worden gehangen. De Hawk-Eyes zouden het tal vogelslachtoffers met 80 tot 90 procent kunnen verminderen.

Maar de werkgroep Lepelaar is niet onder de indruk. Die vindt dat TenneT in pilots en onderzoeken blijft steken. Wanneer worden de volstrekt ontoereikende varkenskrullen bijvoorbeeld eindelijk eens vervangen, willen de lepelaar-onderzoekers weten. Die dingen hangen aan de hoogspanningslijn boven het natuurgebied Markiezaat tussen Borssele en Tilburg en nog steeds vliegen er lepelaars tegenaan.

Net als in het Friese natuurgebied Houtwiel, waar de gezenderde en verongelukte lepelaar Macho de varkenskrullen dit jaar over het hoofd zag. „Het blijft te vaak bij gesprekken en een pilot hier en daar”, zei woordvoerder Femke van den Berg al twee jaar geleden tegen de Vogelbescherming.

TenneT stelt niettemin dat er aanvullend onderzoek nodig is naar de beste markeringen in Nederlandse omstandigheden. En de varkenskrullen? „Die maken bliksemdraden beter zichtbaar en blijven een toegepaste maatregel.”

Over de Fireflies, waarvoor de werkgroep Lepelaar pleit, zegt TenneT bovendien dat uit een test in Duitsland is gebleken dat 55 procent van de markeringen na een jaar verminderd ronddraaide waardoor de werking haperde. TenneT zet daarom in op de Hawk-Eye. Maar voorlopig hangen die alleen nog tussen Oterleek en Westwoud in Noord-Holland en aan vier andere tracédelen

En de nieuw aan te leggen Gronings-Friese hoogspanningsleiding tussen Vierverlaten en Ens? „We gaan binnenkort starten met een meerjarig onderzoek in het projectgebied”, aldus TenneT.